

אגרת המוסר

המיוחס לרבינו יונה החסיד מגרונדי

יוצא לאור ליום השלושים
של הרבנית הצדקנית והחסודה
מרת רחל אויערבאך ע"ה
לזכרה ולעילוי נשמתה

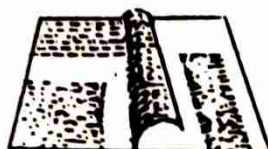
ת.נ.צ.ב.ה.

אגרת המוסר

המיוחס לרבינו יונה החסיד מגרונדי

ירושלים עיר הקודש תובב"א
שבט התש"ן לפ"ג

טל' להזמנת החוברת 02-384870

יו"ל ע"י מכון "תורת הראשונים"
ת.ד. 6426 ירושלים

כל הזכויות שמורות

התודה נתונה

לספריה הלאומית פריז אשר העמידה לרשותינו את כתב היד מס'
710/2.

ולאוברסיטת קולומביה נוי יורק אשר העמידה לרשותינו את כת"י
מס' X893M6958/7

ולמכון תצלומי כת"י עבריים ירושלים, אשר צילם עבורינו את כת"י.
וכן תודתינו נתונה לסדר ולכל העובדים.

לזכרון עולם בהיכלי התורה

תהא נשמתה הטהורה
של הרבנית הצדקנית הצנועה והחסודה
אשת חיל עטרת בעלה

מרת **רחל אויערבאך** ע"ה
בת הרב החסיד ר' **פינחס אליעזר הכהן פקשר** זצ"ל
ואשת חבר יבדלחטו"א מורינו ורבינו הגאון
רבי **שמואל אויערבאך** שליט"א
ראש ישיבת "מעלות התורה" ירושלים

אשר חייתה והקריבה עצמה כל ימי חייה במסירות נפש
עצומה ונפלאה, לתורה ולחסד, פתחה שערי ביתה לרווחה
לכל נצרך ומבקש, לעזרה לצרה ולתושיה, והיה ביתה
בית ועד לחכמים ולכל מבקשי תורה ויראת ה'.
מופלאה היתה בטהרת ליבה ובזכות מידותיה,
ובה בטח לב בעלה הגדול שליט"א.

שם עולם אשר לא יכרת ינתן לה בבית ה' – הישיבה
הקדושה "מעלות התורה"

אשר במסירותה לבני הישיבה היתה להם כאם נאמנה
עד אשר דודי הקב"ה ירד לגנו, לערוגת הבושם ללקוט
שושנים, ועלתה נשמתה לגנוי מרומים.

ביום ה' לסי' "מתה עלי רחל"
י"ד טבת התש"ן

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים
עד אשר יקיצו שוכני עפר וירננו לאל חי
ויבולע המות לנצח אכ"ר.

ספר היצירה

כלל את כל כח הבריאה וצוה למלא כל עולם וזו הייתה תפוצת האדם
על פני תבואה ויריעה וקברה וא' כנשיבם סגס ובכי ומסבד ויחשת על
עוונותיהם בעוריו שמשך וז' משוב לעשות עין וכפל יום ויום וזו הייתה ענין
עונותיהם הגלויים לו כהנאיתן ויפיה חנקה מעוזב ולת' כמובל נפדן כידון
ויחלל יוס יוס כפ' אצות לאונן על כל חול' עס הקדש שיכר כח' ועל
קבחי' יוס שלח יתלו ושיעל חבב עת עתו י' חן הנא' ויחשת חנה
ומדד דוקי עניו' נחשל כוד נעור' המדד נאות ובא' נה' לעגס ויחשת
כל חכל' היולדות י' שיב לידע כל הענפים כיד' כעיים ועל חשופ
כנס ציתן להם ידע מוכ וכסר ועל איהן שיש להם כנס שיהיו כיד
ק' ועל כלם שיאמר הקבה נה' עתה ערע' ויחש' כח' ויחשת
לחש' ועל עס קדש שיאוכו ברגש שלימה ויחשת ככ' ווס אצרה יסר

מה ה' אה'ך שג' מעמך

כי י' לידע עק' סכיד' נה'

למען יוכור ה' חלמ'ך

לח' יחש' בלל

יוס נ' ח' לעכ' מלל

מחש' ב' יד' רל' נאמ'

וא' ע' ש' סכ' ללל

ולל' ח' ו' ח' ו' ח'

ו' ח' ח' ח' ח' ח'

ש' ח' ח' ח' ח' ח'

אגרת המוסר להר יונה זכ' בקיצור

שמעו בע' וקח עונה ומצת יצבו' ע' נשכילך נא' ו' ח' ח' ח' ח' ח'
נ' ח'
נעם כ' שחט בקול' צע נ' בעקב' חללן חמח הנבי' והת' ודע
ח' נחמך על מ' כ' ח'
ב' ח'
ע' ח'
ח'
ח'
ח' ח'

מכתב ברכה

מהרב הגאון ר' בנימין זילבר שליט"א

יום ו' חודש שבט תש"ן.

בשמחה וגיל הנני לאשר כי היי לפני הכת"י אגרת המוסר המיוחס לאחד מן הראשונים בשם רבינו יונה וניכר מכל שורה שרוחו הטהור של רבינו יונה החסיד שורה על זה, מלא תורה ויר"ש והנהגות טובות. וכמו שקרא ר"י החסיד גירונדי "ספר היראה" אף שרובם ככולם הם הלכות ודינים המבואר בש"ע. ויראה אינה אלא מצוה אחת ממצוות התורה; ברם תכליתן של כל המצוות כולן הוא להגיע אל הנקודה הפנימית של היראה וכל מעשיו של האדם צריך שיהיו מכוונים למטרה זו. יסוד זה חוזר ונשנה בספרי רבינו יונה החסיד בהרבה מקומות. כמו כן קורא לזה "אגרת המוסר" אף שהם שייכים ע"פ רוב לשו"ע ללמד את האדם איך להתנהג ע"פ התורה למן הרגע שמקיץ בבוקר משנתו עד עלותו על יצועו לעת ערב ועברתי כמעט על כל הכת"י ונתברר לי דמסתמא הוא נכדו או מתלמידי תלמידיו של רבינו יונה החסיד מגרונדי.

ולמותר להאריך ביקרת ערך הדברים של הראשונים כמלאכים אשר כל דבריהם כגחלי אש ומפיהם אגן חיים וממיהם אנו שותים ונתגלגל זכות ע"י זכאי הבחור הדגול מבקש חכמה ויראת ד' מבחירי ישיבת "מעלות התורה" אברהם גולדשטיין שליט"א אשר גילה הכת"י ויגע ועמל הרבה להכין הכת"י לדפוס.

והנני מצטרף לברכתו של ידידי הראש ישיבה שליט"א הגאון הגדול הרב ר' שמואל אויערבאך שליט"א אשר תחזקנה ידיו של המו"ל ויזכה להתעלות במעלות התורה והיראה בסיעתא דשמיא ויהי נועם ה' עליי סלה.

בנימין זילבר

אגרת המוסר

שמע בני וקח אמרי ומצותי תצפון איתך¹, אשכילך ואורך בדרך זו תלך וגו' (תהילים לב, ח), אל תט ימין ושמאל וגו' (משלי ד, כז), כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם וגו' (הושע יד, י) ועתה בני שמע בקולי צאי בעקבי הצאן הנביאים והחכמים ורעה את עצמך על משכנות אברהם יצחק ויעקב.²

א. לעולם הוי זהיר בק"ש של ערבית, שהרי יעקב תקן תפלת ערבית, שנא' ויפגע במקום וילן שם וגו' (בראשית כח, יא), ואין ויפגע אלא לשון תפילה, ולעולם הוי זהיר להתפלל אותה בב"ה עם הציבור שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא במקום שהוא קבוע לתפילה, שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' (בראשית כב, ג), ואין עמידה אלא תפילה. ויותר נשמעת בציבור שנא' הן אל כביר ולא ימאס (איוב לו, ה), ואומ' פדה בשלום נפשי מקרוב לי וגו' (תהילים נה, יט), ומצות ק"ש היא אחר צאת הכוכבים, כמו שדרשו רז"ל מן בשכבך ובקומך (דברים ו, ז), ואם בב"ה יקראו את שמע קודם צאת הכוכבים, אתה אל תהי' קורא עמהם, וכשיעמדו להתפלל התפלל עמהם מן הטעם שאמרו, וטוב לך להתפלל עם הציבור משתסמוך גאולה לתפילה, ואתה כן תקרא ק"ש בעונתה. וכשהיו הציבור קורין את שמע שלא בעונתה, ואתה

1 מושאל ממשלי ב, א, בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך.

2 כלשון הפסוק צאי לך בעקבי הצאן וגו', שיר השירים א, ח. ודרשתו.

אינך קורא עמהם, אין לך לדבר בדברים בטלים, כדי שלא [ת]תפלל מתוך דברי' בטלים, אבל יש לך לקרוא עם ש"ץ הברכה בלא פתיחה ובלא חתימה, או שאר דברי תורה, ועל כל פנים צריך אתה לומר עם הקהל באותה שעה, פרש' ראשונה עם הקהל של שמע, או הפסוק הראשון לכל הפחות, ולא מדרך יציאת חובתך, אלא כדי שתמנה בכלל המיחדים שם ה' יתברך.

ב. וכשתרצה לשכב על מטתך — רחץ ידיך וקבל עליך עול מלכות שמים, וקרא פרשה ראשונה של שמע בעטיפת הראש, ויושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי (תהילים צא, רוב הפרק), וברכת המפיל חבלי שינה מעיני, כמו שתקנו הראשונים ז"ל, ושכבת וערבה שינתך, והקיצות — בדברי תורה תהא שיחתך, ובהם יכווננו מחשבותיך, הזהר שלא תפנה לבך לבטלה רע ומר, אלא תהרהר במי שמשיב את נפשך לגופך, ותחשוב בתורתו ומצותיו וחוט של חסד ימשך עליך ביום.

ג. כשתקום ממטתך תבדוק נקיבך ותרחץ ידיך ותברך על הנטילה בנשיאות כפיך שנא' שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (תהילים קלד, ב). וברכת אלהי נשמה³.

ד. תחלת דברי פיך סמוך לנטילה, תודה לאל על חזרת נשמתך לגופך, ועל והתרת מאסריך ועל לבישת בגדיך, ועל הכנת מצעדי רגליך, ועל שעשה לך כל צרכיך ועל שלקחך לחלקו לעבוד עבודתו, ועל הכל תברך תכף לנטילה כהוגן ובתיקון.

ה. אברהם אבינו תקן תפלת שחרית, שנא' וישכם אברהם בבקר (בראשית כב, ג), ועל כן יש לך להשכים בבקר, ותחלת מעשיך תתעטף בטלית ותעטר בתפילין, ותחילת מצעדי רגליך לב"ה תשתחוה בכניסתך, ותאמ' ברינה לבראך בעטרת תפארת אשר בראשך, ואני ברוב חסדך וגו'. (תהילים ה, ח).

ו. ולעולם הוי זהיר במצות ציצית ותפילין, כי מי שקורא ק"ש זולתם כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, ועונשו גדול, ומי שמקיים שתי מצות אלו, הוא מקיים מה שאמ' הפסוק והלכת בדרכיו, לעה"ב⁴ ואשריו בעולם הזה וטוב לך בעוה"ב.

ז. בשבתך בב"ה תכין לבך תקשיב אזנך, ראה כי אתה יושב בבית מקום קדוש ומקודש, נהוג בו יראה גדולה, וקדושה, וכבוד. משעה שיתחילו לומר ברוך שאמר עד שישלים ש"צ סידור כל התפילה, דבר לא יהיה לך עם אדם, אפי' בדברי תורה, ובשום ענין לא תדבר, כי אם בזמירות ובברכות ובתפלה כל דבריך.

ח. וצריך החזן להסדיר התפלה, ואתה אינך מדבר, השמר אל תפן אל און, אלא תהי' קורא כל ברכה וברכה עם ש"צ מלה במלה בלחש, ואל תהי' חותם, שלא תוציא ברכה לבטלה, אבל תענה אמן אחר חיתום ברכה מפי החזן, אמן בפה מלא, ומלה שלימה לא חטופה, ולא קטופה ולא יתומה. ובזה תהא זהיר מאד — שימתין את האמן משעה שיתחיל החזן תחילה כל ברכה וברכה ולחשוב באותה ברכה עד שיסיים אותה החזן, ואז תענה אמן. ושכרך יהיה גדול בעולם הזה, ובעולם הבא תבוא שעריו לאלתר, שנא' פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיהו כו, ב), כד"א ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), אל תקרי אמונים אלא אמנים.

ט. וכה תעשה: כשיתחיל החזן לומר את הקדיש, שלא תדבר בשום דבר אלא שתהא צופה וממתין עד שיסיים החזן ותענה אמן יהא שמיא רבא, רב לך מברך בברכה אחת בקול גדול ומלא [?], וכך ארז"ל שלא יהא מפסיק בטעם פסק בין רבה למברך, אלא צריך לאומרו בטעם מקף, והוא מורה על ענין נכבד ועיקר גדול בטעמי הברכות, כי אין צריך להפסיק בין משך הברכה וה' המקבל ית' וית'.

4 דרשת הפסוק אשריך וטוב לך תהילים קכח, ד. (הדרשה נמצאת במסכת אבות) ועוד.

י. ועל ענין האמן ארז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך, ומה נכבד מאמרם ז"ל וכמה הוא עיקר גדול למשכילים, והמשכילים בו יכירו גודל שכרו בענית אמן כדת, וגודל עונשו המר והנמהר למי שמבטל אותו, ולמי שיענה אותו אשר לא כדת, כי הוא נוטל חייו מן העולם הבא, לכן הוי זהיר מאד מאד. ראה הזהרתיך היום כי לא לחינם הארכתי באזהרתו וסודו בכונתו הוא אל מלך נאמן, והוא נוטריקון של אמן שמענו ואתה דע לך.

יא. ואחר שישלים החזן סידור התפילה, ויש לך רשות לדבר, השמר לך פן תדבר בדברים בטלים, ופנה אל המקום אשר אתה יושב בו כי אדמת קדש הוא⁵ ומקדש מלך הוא, ואסור לנהוג בו קלות ראש ולדבר בו דברים בטלים אך הרשות לדבר עם חבירך בדברי תורה ועסק מצוה. ואמר בעזרא על ספר תורה, וכפתחו עמנו כל העם (נחמיה ח, ה),⁶ הוא לשון שתיקה, ואומר כל העם אל ספר תורה, לכן משעה שיפתח החזן את ספר התורה לקרוא בפרש' השמר לך שלא תדבר אפי' בדברי תורה, כ"ש בשיחה בעלמא עד⁷ שיסיים כל הפרש', כי ה' צבאות בא בו והוא המדבר, ועל כן יהיה פיך סגור, ואזניך קשובות.

יב. כשתצא מב"ה תלך לאלתר לבית המדרש קדוש ומקודש, ותקיים מאמ' הכתוב ילכו מחיל אל חיל (תהילים פד, ח), ואתה תראה אל אלוהים בציון עיר⁸ בעולם הבא בזכות קריאה נאמנה [?], שלא נשאר לו להב"ה בעולמו אחר שביתו חרב, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד עד אשר יגאל את גאולתו התלויה בגאולתינו, ונזכה לעבוד עבודתו ובקרבתו חובותינו לרצון, ואפי' באותו זמן תדע כי תלמוד תורה עדיף. מן הכל(ל) אתה עתה תראה כמה גדול שכר ההליכה לבית המדרש, וכמה גדול עונש מי שיש בית המדרש בעירו

5 מושאל מלשון הכתוב שמות ב, ו.

6 כן פירשו כל המפרשים ועיין רלב"ג שפירש שלא זזו.

7 יש ציון והוספה בצד מחוקה. ועינך פתוחות, לדברי ית' עד כלותו לדבר.

8 מלשון הפסוק יראה אל אלהים בציון תהילים פד, ח.

ואינו הולך לשם, שלא יכנס לבית המדרש של מעלה, ושמה לא ידרש מדה כנגד מדה הוא ברחמיו יצילנו.

יג. בהיותך יושב בבית המדרש, תהי שם ישיבתך במורא ובענוה, ותהי לומד על מנת לעשות. הוי שואל כענין ומשיב כהלכה, הוי כנאד פתוח שעשוי להכניס את הרוח, וכערוגה עמוקה שמחזקת את מימיה וכחבית זפותה שמשמרת את יינה, וכספ[ו]ג שהוא סופג את הכל, והשמר אל תפן אל און כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה.

יד. בצאתך מבית המדרש ותלך לבקש מחיתך, שים נא כבוד לה' אלקי ישראל, בהשתדולתך תהי כוונתך לשום שמים, לבקש לחמך לחם ביתך ואל תיגע להעשיר, והוי שמח בחלקך, ואל תקנא לבך בחטאים, ולא בחכמים להרע ולא במעשיהם, ולא בלובשים מלבושים נאים, ושים נכח פניך כמה עשירים יצאו מן העולם בפחי נפש וכמה גבורים וכמה חכמים היתה חכמתם וגבורתם תקלה, לכן אתה בהתעסקך בשוק עם בני אדם שינטר כל איבריך בנחת ועבד במ את בוראך, וקדש שמו ברבים יהא דיבורך בנוח עם הבריות ותשא ותתן באמונה, ותרחק מן הדברים בטלים ומן השבוע'. אלא שיהיה הן שלך צדק ולאן שלך צדק, אבני צדק איפת צדק⁹ וכל המדות של צדק יהיה לך כדי שיהיו כל מעשיך באמת וביושר ודלא עלילה ומרמה והוי יודע כי בדבר שאדם חוטא בו יקבל מדה כנגד מדה.

טו. תתרחק מן העבירה, ומהרהור עבירה, ומליצנות, ומלשון הרע, כי בכל דבר ודבר מאלו עונש גדול מאד למי שלא נזהר בו.

טז. ואתה אל תתחבר לרשע ואם יפתוך חטאים אל תאבה (משלי א, י), ואל תסביר פנים לרשע, ואל תשבח לו מעשיו המכוערים. ואל תטה את חבירך מדרך טובה לרעה, ואל תלעיג על עכו"ם של עניים. ואל תלבין פני חבירך ברבים, כי דם יחשב לאיש ההוא דם שפך. ואל תקנא למי שהשעה משחקת לו, כי לא לעולם חוסן (משלי כז, כד), אוי למי שהשעה משחקת,

9 עיין ויקרא יט, לח, "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם..."

אוי למי שעשה סניגורו קטריגו, אוי למי שיצרו מנצחו, אוי למי שמאבד את עולמו, אוי למי שבאה תקלה על ידו, אוי למי ששם שמים מתחלל על ידו. בשעה שהאדם נפטר מן העולם, המלאך הממונה על הדין העומד כנגדו, ואומר על הגוף שיצא מן העולם ריקם מזכיות ומלא עונות — אוי להם לרגלים שלא הלכו ביושר, אוי להם לידיים שנתעסקו בדברי שקר, אוי להם למעים שנהנו מן הגזל, אוי להם לעינים שלא הלכו באמונה, אוי להם לאזנים שלא קבלו תוכחות, אוי לה לפה שלא נתעסק בדברי תורה, אוי לו לבשר שלא (ת)התענג ביראה, אוי לו ליצר שלא נכנס(ע) לפני יוצרו, אוי לו ללב שלא עבד את יוצרו, עתיד להעמידו בנזיפה, ואומר לו עמוד בהן, לכך היה עניו ושפל רוח כי ענוים ירשו ארץ (תהילים לז, יא) וישכנו לעד עליה, (שם שם כט).

יז. אל תתחבר אל המינים הרשעים שלא תמשך אחריהם לגיהנם, כי הולך אל¹⁰ חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע (משלי יג, כ).

יח. אם יחטא אדם לפניך חטא גדול, יהי בעיניך קטן, והוי מוחל וסולח ומושל בכחך, ואם תשמע חרפתך, לא תענה עליו, כדי שלא תתן מקום ליצר הרע לקטרג. ואם תחטא אתה לאחר חטא קטן, יהי בעיניך כגדול, ולא תנוח ולא תשקוט עד שתלך ותפייסהו, ובענין שימחול לך.

יט. הזהר שלא תוציא שעה מן השעות לבטלה, עשה תורתך עיקר ומלאכתך תפלה.

כ. לעולם לא תהיה מיושבי קרנות, טוב ללכת אל מקום אשר מתעסקים שם בתורה, או שתתבודד אתה בביתך לדרוש ולתור בחכמה, מאשר תלך בשעה שאתה מופנה מעסקיך ללכת בשו[ו]ן קים וברחובות עם אנשים שאסור להתחבר עמהם ואפי' לראותם, וכן אחז"ל אסור לאדם להסתכל בדמות אדם רשע, שנא' לולי [פני] יהושפט מלך יהודה אני נושא (ו)אם (אלך) [הביט אליך] ואם אראך. (מלכים ב' ג, יד).

כא. ועל כל פנים הזהר בשחוק, לא מן הקוביא, ולא מן הדרכים האחרים של מיני שחוק, ולא תתקרב לשבת בסוד משחקים ולא בחברת ליצנים ולא עם מספרי לשון הרע, ולא תהיה בחבורה שאינה לשום שמים, ולא בשום סעודה שאינה של מצוה, ואשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא¹¹ אמר דוד הע"ה אשרי האיש אשר לא הלך וגו' (תהילים א', א').

כב. תתרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור, שמא יחשדוך בעבירה ואתה אינך עושה, וכל מעשיך יהיו לשום שמים.

כג. הוי נרתע מן החטא הקל שמא יביאוך לחטא חמור, הוי זהיר במצוה קלה שהיא תביאך לחמורה, אם אתה חפץ להתרחק מן החטא צא ועיין בסופו, לעולם חשוק נפשך במצוה, ותשתדל להתחזק בפעולות הטובות להיותך מעורר אל הטוב התוכחות העליונים, אל מעשה הדין שהוא הפך השעה, כי לפי מעשה האדם למטה מעוררים תוכחות למעלה, אם טוב ואם רע.

כד. הטובות הרבה יהי בעיניך מעט, ואל תאמר משלי הטיבותי, אלא ממה שהטיבו לי הטיבותי, ואל תחזניק טובה לעצמך. לעולם צריך אתה לתת הודאה על שהטיבו לך, הטיבוך מעט — יהי בעיניך הרבה, ואל תאמר מעשי שהם הגונים הטיבו לי, ואם הרעות מעט יהי בעיניך הרבה, ואמור אוי לי כי חטאתי, אוי לי שבא מכשול על ידי, הרעות מעט יהי בעיניך הרבה — ואמור מעט מחובתי נגביתי, והלא הרבה מהם הייתי חייב.

כה. לעולם הוי חושב את דבריך עד שלא יצאו מפיו, לעולם צדק עליך את הדין, וברך את בוראך על הרעה, כשם שתברך על הטובה.

כו. ברח מלספר גנות באדם הגון, ויש לך לספר בגנות אדם רשע ולא מדרך לשון הרע אלא כדי (שתתרחקהו) [נדצ"ל שיתרחקו]

11 דרשת הפסוק אשריך וטוב לך תהילים קכח, ד — הדרשה במסכת אבות ועיין לעיל הערה 4.

מהם בני אדם, ויכלמו מעוונותיהם, הוי שש בחלקך, ונאה ממעוטך כי אין עשיר אלא השמח בחלקו.

כז. לעולם הוי עין טובה, ונפש חשוכה כי טוב עין הוא יבורך ונפש ברכה תדושן¹². לעולם יהיו דבריך מעטים כי המרבה דברים מביא חטא, וכשתדבר בעסקי העולם יהיו דבריך כפי הצורך במאכלים ובסחורה ופנה אל הקצור בהם, אבל בדברי תורה לא טובה השתיקה, אלא פתח פיה ויאירו דבריך.

כז, א הזהר שלא תיטול ממון שאינו שלך, ואל תחמוד יופיו בלבבך, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך¹³, והנוטל ממון שאינו שלו יטלו ממנו.

כח. משאך ומתנך יפה עם הבריות, ובאמת ובאמונה, ואם לויתה משום אדם, הוי משלם ולא תהיה לזה רשע ולא ישלם¹⁴.

כט. ואם יאמ' לך אדם דבר של סוד יהי (לבו) לבך, קברו, שלא יצא משם לעולם. ואפי' אם תריב עם רעך — סוד אל תגלה. אם הנייתה יודע על מה ברא הב"ה עקמימות האזן באדם, תבין ותדע כי אוי לו ואוי לנשמע של הולך רכיל מגלה סוד¹⁵. והנה הכתוב מעיד עליו שהוא הורגו, שנא' לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, יז).

ל. הזהר שלא לכנה שם רע על חבירך ואפי' הכנוי המורגל עליו מפי אחרים אתה אל תכנה בו, ובדבר הזה תאריך ימים¹⁶.

לא. לעולם אהוב את המוכיחך, וכל מי שהוא מרבה תוכחות עמך, כן תוסיף אתה אהבה. והוי שונא למי שישבח גנות אשר בך כי הוא השונא אותך והמוכיחך הוא אוהבך שנא' נאמנים

12 מושאל — משלי כט, ב טוב עין הוא יבורך, ונפש ברכה תדושן — מושאל ממשלי יא, כב.

13 מושאל מלשון הכתוב — תהילים קכח, ב.

14 מלשון הכתוב תהילים לז, כא.

15 מלשון הפסוק, משלי יא, יג.

16 מלשון הפסוק ובדבר הזה תאריך ימים דברים לב, מז.

פצעי אוהב ונעדרות נשיקות שונא, (משלי כז, ו). ואם תבין דבר בענין הנשיקה — היית משבח לשלמה המלך יותר, כי בודאי אמ' אמת כי לא מאהבה מעתיר השונא הנשיקו'.

לב. כבר ידעת כי מורא אב ואם וכבודם הוקש למורא הב"ה ולכבודו ית', וזה אין צריך לפני ולא לפני לפני.

לג. לעולם עשה לך רב שילמוד לך, וקנה לך חבר שיועצך. ראה, אם תאבד כלי אחד קטן מכל אדם תבקש אותו, ולא תבוש, יען תמצא אותו, כן תעשה לדברי תורה בקש אותם מכל אדם, ואפי' אתה חכם בחכמות, והאיש ההוא אינו יודע כי אם דבר אחד לא תבוש מלבקש אותו הדבר ממנו, ולא תאמ' אני גדול ואיך אשפיל את עצמי לפני האיש הקטן ההוא, אלא השפל והשפל, כי אינך גדול ממשה רבע"ה שלמד מיתרו, ולא מדוד המלך ע"ה ששבח את עצמו שלמד מכל אדם, שנא' מכל מלמדי השכלתי (תהילים קיט, צט), והכבוד והמורא שיש לך לנהוג [אפי'] עם מי שלא למדך כי אם דבר אחד, צא ולמוד מן המלך דוד, וכ"ש שתלמוד לעשו' עם מי שלמדך רוב חכמתך. והכבוד והמורא שיש לך לנהוג עם כל, אפי' שלא למדך, צא ולמוד מן הכתוב שאמר את ה' אלהיך תירא (דברים ו, יג. ושם י, כ), את לרבות תלמידי חכמים.

לד. הזהר מרבית בישראל, ולא מאבק רבית, לא תתן לו מעות ולא שום דבר ברבית, וזהו שנא' את כספך לא תתן לו בנשך וגו' (ויקרא כה, לו). ולא תקח ממנו (ב) שום דבר ברבית, וזהו שנא' לא תשיך לאחייך (דברים כג, כ). ובכלל לא תשיך לא תהיה ערב בין המלוה ולוה ולא סופר ולא עד. כמה גדול עונש החטא הזה, כי¹⁷ לרוב חילו [?] וחבלו ותחית המתים תקומה אין לו.

לד, א הוי זהיר במצות לא תשנא את אחיך בלבבך¹⁸.

17 בכת"י ק' יותר ברור וז"ל: כי לא יאשר ולא יקום חילו, ולתחית המתים אין לו תקומה.

18 ויקרא יט, יז.

כי הוא עון פלילי. אך אם יש עליו תלונה הוכח תוכיחנו, ולא תשא עליו חטא שנא' הוכח תוכיח וגו' (ויקרא יט, יז), וגם זה הפסוק שאם יראה אדם דבר עבירה ודופי בחבירו שיוכיחנו עליו ולא ישא עליו חטא, שאם לא יוכיחנו ישא חטאו, ואם יוכיחנו יציל את נפשו.

לה. ומצות לא תקום ולא תטור¹⁹ תהי בעיניך חמורה עושה רמיה, ולא ישב שבר בלבך²⁰. במצות ואהבת לרעך כמוך²¹ תמצא כל התורה כלה תלויה, ואתה הוי זהיר בה.

לו. ברח דודי מלריב עם שום אדם כ"ש עם חבירך.

לז. דע כי כל המשהה אתו פעולת שכר שכיר²², ויש אתו כאלו הורג את נפשו, וכך אמר הכתו' ואליו הוא נושא את נפשו (דברים כד, טו), ואתה תזהר לתת שכרו ביומו "ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא"²³.

לח. גודל כח הצדקה לא ימד ולא יספר אתה, עתה אל תמר בו ואל תפר בו, כי יש לאל ידו לקיים דבר ולהפר ולשלם למתמיד בו כופר, ולא הביד האיש אשר בו כופר, ראה מאמר שלמה הע"ה צדקה תצור תם דרך (משלי יג, ו), לכן "פתוח תפתח את ידך לאחיק לענייך ולאביונך בארצך"²⁴.

לט. עד הנה הזהרתיך קצת השתדלותך עם כל אדם, ועתה תיגע ופקח עיניך והטה אזניך ושמע קצת אזהרה בדרך קצרה בענין קצת צרכי הגוף, ועסק דבר המאכלות, מבן יח' שנה תקח לך אשת נעורים,

19 ויקרא יט, יח.

20 לא ברור בכת"י, כן נראה מכת"י ק'.

21 ויקרא יט, יח.

22 בכת"י שכיר שכר, ומעל לשכיר ב' נקודות ומעל לשכר נקודה אחת, ומורה כנראה על החילוף, ונקט כנראה כך מלשון הפסוק לא תלין פעולת שכיר ויקרא יט, יג, וק"ל.

23 דברים כד, טו.

24 וכמאמר הפסוק - דברים טו, יא.

ע"י חופה וקידושין נאמנים ממשפחות אנשים כי אין אשה אלא לבנים להיותם כשרים וחכמים נכונים בבית ה' שתולים דשנים ורעננים²⁵ בני אם יפתוך כסף וזהב ויופי כי הם עוזרים רהב ונותנין דופי כי אין הכוונה אלא באשה הגונה להיות לך עזרה נכונה לקיים תורת ה' נאמנה תהיה מאורשת באמת ובאמונה שמור לך משכתך בלא אשה אחר היותך ראוי לקחתה פן תמות מיתה המלכים הראשונים הנסיכים ואם תקח עצתי תחיה ותתחבר במלכוש הוד והדר.

מ. ולעולם יהיו מאכליך כשרים ונקים וטהורים כי בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו, המטהר עצמו הטהורים, והמקדש בדברי הקדושי' רוח וטהרה ורוח הקודש עליו שורה, והמטמא עצמו ונפשו בדברים רעים מטומאה יעבור עליו רוח טומאה, ורז"ל העירונו ע"ז במאמרם בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין אותו.

מא. הבשר אשר תביא לביתך צוה לנקותו מיד מפני החלב אשר בו, והעת²⁶ אשר תרצה למולחו אם יהיה בשר לח, תצוה תחילה להדיחו ואח"כ למולחו יפה בכלי מנוקב, ובמלח שלא יהי לא דק ולא גס אלא בינוני, ויעמוד במולחו כדי שיעור מהלך מיל, ולא פחות, ואחר כן תצוה למולחו להדיחו יפה מן המלח, ובכלי אשר תדיחנו מן המלח תשים בו מים הרבה, תחלה מים שיהיה בהם כח לבטל כל אותו המלח והציר היוצא מן הבשר, ובלתי זה אין הבשר כשר. וגם קודם שתדיח הבשר צריך אתה לנערו שיפול ממנו המלח העומד עליו, ואח"כ תכניס הבשר במים להדיח, והזהר שלא תתן הבשר תחלה ותשפוך עליו המים, כי לא נכון לישנו כן, והבשר ההוא אסור באכילה, ואם הוא אותו²⁷ זמן הדחתו בכלי אשר לא הומלח בו, וכה תעשה לבשר אשר תעשה לישנות שיש לך להדיחו מן המלח אשר נמלח בו כאשר כתבנו, ואחר אשר תדיח בו מן המלח, כי תוכל למולחו

25 מלשון הפסוק שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו תהילים צב, יד.

26 בכת"י לא ברור וכך נראה לע"ד.

27 לא מובן.

ואחרי כן כדי לקיימו, ואם ככה אין עושה, אותו הבשר המיושן אסור באכילה, ואם אין הבשר ההוא לח, כשתרצה למולחו צריך אתה לשרות אותו במים תחילה ואחר תדיחנו ותמלח אותו במים ותעשה כל הכשרו.

מב. מוח הראש אין לו תקנה לעשות ממנו תבשיל, עד שיצלו אותו על האור, ואחרי כן הוא טוב לעשות ממנו כל מה שירצה.

מג. והכבד כן אין לו תקנה, לשום בישול עד שיצלו אותו, כת' הרמב"ם ז"ל בשם הגאונים על חמאה של גוים כי אינו ראוי לאכילה עד שתדיחנו בענין זה, הרתיח המים על האש ותתן שם חמאה וימס כולו ויהיה למים, והוריד הכלי מעל האש ותניח אותו עד שיצטנן, ויהיה כל החמאה צף למעלה, ותקח כל הצף ותלקט אותו מעל המים, גם את הכל תיקח שלא תפסיד. להרב ר' שלמה ולהרב ר' אהרן ז"ל הורו בשם רבותיהם ז"ל כי אין לחמאה תקנה לעולם כמו לגבינתם, וכל המחמיר תבוא עליו ברכה, והזהר מגבינת הגוים כי אין לו תקנה לדברי הכל, ואפי' שתדע ש(מ)[ע]מידוהו במיני בשמים הזהר ממנו כי סתם אמרו חז"ל גבינת הגוים אסורה ולא הפליגו במאמרם בין שהעמידוהו במיני בשמים, ואילן גדול תולה חומר ונסתם ז"ל.

מד. הזהר שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ואל תשמע אל דברי האומרים כי יקח חלב שחלבו גוי, ויבחינ אותו במיני קפוי, ואם יקפה החלב שמותר לאוכלו, כי אין נכון ענינם שמורים, כי גם הכל אסור וטוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך.

מד, א ויש לך להזהר מפתן של גוים שלא לאוכלו כלל, ואם יהיה בדוחק מצורך אכילה, ופת ישראל אינך מוצא, אתה רשאי לאכול פת גוים ובלבד מן הפלטר תוכל לאכול מכל אדם, וזה כת' רבינו יצחק קרקושה שמצא בתשובות הגאונים ז"ל ועל כל פנים השמר לך ושמור אם תרצה לאכול פתך בפורנין של גוים, שלא תשלח לשם ישראל להטיל קיסם ויהיה חושש לדת ישראל בעזור לאפית הפת שלא תהא כל אפייתו על יד גוי. ואם לא תעשה כן דע כי הורו גאוני עולם כי הוא אסור

יותר מפתן של גוים ויש להם על מה שיסמוכו²⁸, וכן הזהר במיני המחבת ובמיני הבשר והדג של הלבבות ושל מחבת קודם שתעשה אותם בשול מעיו וכשתלחם אל התנור של גוים יהיו מותרים בהכשר התנור בקיסם שהטיל שם ישראל ואם אינו מבושל קודם לכן לא יועיל בו הטלת הקיסם, אבל צריך שיכניס ישראל הלבבות בתנור אבל כשר המחבת אפי' נאפה בתנור ע"י ישראל צריך לבשלו מתחלה מעט ואם לאו אינו ראוי לאכילה מפני הציר היוצא ממנו ראשונה ונבלעה.

מה. בעת האוכל תטול ידיך ותברך על הנטילה בנשיאות כפין ויהיה מאכליך ומשתיך. כנפשך שבעך ואל בטנך אל תפנה, כי מי שממלא בטנו ונמשך אחר המאכל והמשתה הוא סבה להתגברות היצר והעלילה לחטאים ולפושעים ולכל מדות רעות, עד שאי אפשר לצאת ממנו, אלא ודאי חלול השם ברבים, והנה הפסוקים מורים עליו וישמן ישורון ויבעט (דברים לב, טו), במלאת ספקו יצר לו, ורז"ל תלו עלילות כל החטאים וכל המרדים בשתי מדות, שהם הכעס והשבע ביין וזה לשונם: "לא תרתח ולא תחטא, לא תימי ולא תחטא".

מו. בשבתך על שולחנך לא תדבר דברים בטלים לאנשי ביתך וכל המסובין על שולחנך, ולא תנהג עליו שחוק ולא קלות ראש, אבל שלחנך השלחן הטהור אשר לפני ה', כי השלחן דומה למזבח כפרה וקדושת המזבח עליו, על כן כל מי שינהג עליו קלות ראש כאלו אכל מזבחי מתים, ומי שישב במורא ומדבר בד"ת כאלו אכל משולחנו של מקום, וכאלו הקריב שלמים על המזבח.

מז. הזהר מרעת כמה אנשים שהדברים שייטיב להם קונים אותו בכמה ממון, ואפי' הוא עבירה ומה שלא ייטיב להם (ם) אינם קונים אותו בפרוטה אחת, ואינם חוששין לברכת היין המשמח

28 בכת"י ק' כתב סעיף זה בקיצור וז"ל: אם תרצה לאפות פיתך בפרונץ של גויים תטיל ישראלית קיסם בתנור, אם לא תעשה כן הורו הגאונים כי הוא אסור.

אלקים ואנשים²⁹, נמצא כי אין מאכלם ומשתם כי אם להנאתם, בשאר המצוות כגון לולב וסוכה וכיוצא בהם כי אינם מקיימין המצוות להנאות לפני יוצרם כי אם להתנאות בפני אדם, ואתה לא תעשה כן לה' אלוקיך³⁰, אבל תשתדל לקיים המצוות ולהרבות ברכות בכל יכלתך ליראת שמים הקודמת להנאתך, ואם תמצא כאשר תוכל להדר מצותיך, קנה, כי הוא כבודך ותועלתך, ואם לא קנה כאשר תמצא כאשר תוכל להדר ולצאת ידי חובתך, ואל תפנה אל כבודך נגד בני אדם, ולא לטעם הנאתך, וכה תעשה בכל הדברים של מצוה כי שומר מצוה לא ידע דבר רע³¹.

מח. כשתרצה לברך ברכת המזון ירחץ ידיך, ולא רץ יפנו אצבעותיך, בין הרחיצה ובין הנגובות, עשה לכוס של ברכת המזון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, וכוס מלא ברכת ה', ותקחנו בשתי ידיך, ותגביהנו מעל השלחן טפח, ותברך בעטיפת הראש באימה וביראה. תקף לנטיל(ת) ידיים ברכה, ועיניך בכוס יביטו, ושים לבך למה שמודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכת המזון, שצריך לתת בו מים, ובברכת הארץ להכין אותה ולסעדה. וכאשר תסלק דעתך מלשתות יין, צריך אתה לברך אחריו על הגפן ועל פרי הגפן.

מט. הזהר שלא תאכל מאכל שהוא מתוקן ע"י אדם שהוא חשוד בעסק, ולא מבנ"א שלא נאמן בעסק שמירתו ותיקון קדרותיו וקערותיו וכפותיו ומנקיו(תיו), בחזקת טמאים עומדים, כ"ש מאכליו.

נ. הזהר מאכול גבינה אחר בשר בסעודה, וכל המחמיר עליו שלא לאכול בשר אחר גבינה, אפי' ביום אחד תבוא עליו ברכה, כ"ש אחר בשר, וחס ושלום מהיות זה על דרך התחכמות על דברי רז"ל, כי אם לעשות גדר וסייג לדברי[הם], ולעשות משמרת למשמרתם, בה דעה למשכילים ידועה.

29 מלשון הפסוק — החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים שופטים ט, יג.

30 מלשון הפסוק — לא תעשון לה'.

31 מלשון הפסוק — קוהלת ח, ה

נא. הוי זהיר בהפרשת חלה מן העיסה להוציאה בעין יפה, ובעוד כל העיסה מגולגלת ולא בענין אחר, וכה תעשה בהפרשתה בתחלה תפוש חלה אחת ותברך על הפרשתה ותשרפנה באש, והיא חלת האור, ואחר כן תפריש חלה לכהן, כדי שלא תשכח חלה לכהן מישראל.

נב. כשתקנה כלים חדשים מן הגויים, כגון מאני דקוניא, וכלי מתכות שלא נשתמשו כל עיקר, ותטבילים במי מקוה או בנהר קודם שתשתמש בהם, וברכת הטבילה. ואם הם דברי' שנשתמש בהם. אם הם מאני דקוניא, וכלי חרס אחר אין להם תקנה, ואם הם כלי עץ שפשוף גדול והגעלה אחרי כן, ובלתי זה אסור להשתמש בהם. והעת שתקנה כלי חרס צריך לברך שהחיינו.

נג. ועתה בני הזהר במצות [?] 'שעטנז, בין בלבושין בין בכסות בין במצעות אשר תחתך, כי רצה הבורא ית' לבריאת עולמו, ולהוציא כל דבר ודבר למינו להיות עולם נוהג כמנהגו, איש איש על [דגלון]³² ועל כנו³³, מערכה על המערכה ומכון על מכונו. ועתה תציל את עצמך מקטוב לא תערב כח מעשותו ולא תמיר אותו טוב ברע או רע בטוב³⁴ ותהיה כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו³⁵ ורענן כגן רטוב³⁶.

נד. (י) כונן מחשבותיך ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, את ה' אלוקיך, והזהירנו שלא תזכירהו לבטלה, ולא בשבועה, ולא באלה ולא בשום זכירה כלל, אלא על הצורך ובמקום טהור, וכידים נקיות, ובאימה וביראה.

נה. הזהר מלהרהר בד"ת במקום שאינו נקי, ולא בבית המרחץ

32 מלשון הפסוק — במדבר א, כה ושם ב, ב.

33 מלשון הפסוק — על כנך בראשית מ, יג והשיב על כני שם מא, יג.

34 מ"ה ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב ויקרא כז, י.

35 מ"ה ישעיהו מח, יא.

36 כנראה מושאל משם ושם כגן רוה.

וכ"ש לדבר, כי הוא עון פלילי, ועל זה נאמר כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר. (במדבר טו, לא).

נו. לעולם לא תהלך בקומה זקופה מפני מורא השכינה, שהיא למעלה מראשך. והוי³⁷ שח, כי שח עינים יושיע³⁸. עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך, ולא תסתכל בנשים ולא בדברים שאין לך להסתכל, כדי שלא תבוא לידי הרהור עבירה, ודע כי הרהורי עבירה קשים מעבירה. ועינא וליבא תרי סרסורי עבירה נינהו, העין רואה, והלב חומד, והגוף עושה העבירה. השמר לך מיום נאצה ועברה.

נז. השמר לך מנבלות הפה, ומלשון הרע, עד הקצה האחרון כי שוחה עמוקה פי זרות, ³⁹ לא נברא הפה פתוח והלשון בו סתומה לדבר תועבה ומרמה, כי אם לתורת הש"י תמימה. ועל דבר אמת וענוה צדק רשומה⁴⁰,

נח. שמור פאת הראש ופאת הזקן מלהשחית ומלהכרית, זכור ואל תפר ברית, שמור ט' תיקונין כי הם זיו איקונין, והגדל ותוסיף במוסריך. ולא תעביר תער על בשרך, ולא על מקצתו. ואם תפנה לעצתי והטה אלי אזנים, לא תלקט בית השחי, ואפי' בחדרי חדרים⁴¹, מדברי תורה הקדושה לא ילבש גבר שמלת אשה⁴².

נט. זכור כי בן אתה ל-ה' לא תתגודד על מת בבשרך, ולא תקרח קרחה בראשך⁴³, כי מי שעושה מעשה זה חלף תורות וחק עבר⁴⁴, ובא ברשות אל נכרי.

ס. אע"פ שהשוחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה שחיטתו

37 ע"פ כת"י ק' כת"י עקרי לא ברור.

38 מושאל מלשון הכתוב באיוב כב, כט.

39 מלשון הכתוב משלי כב, יד.

40 אולי מלשון הכתוב תהילים מה, ה, והדרך צלח ורכב על דבר אמת וענוה צדק.

41 בכת"י ק' ואפי' במספרים.

42 האיסור בדברים כב, ה.

42 כל האיסור דברים יד, א.

44 כנראה, מלשון הכתוב רק בהיפוכו, ישעיה כד, ה כי עברו תורה חלפו חק.

כשרה. אתה הזהר מאוד לשחוט שני הסימנים, שהם הקנה והושט בין בבהמה בין בעוף, כי נצטוינו על בעלי חיים שלא לצערם, כי גם הם רוח החיה, ובזה תתרשל כי דבר יוסד ביסודו, וצריך לחתוך הוורידין בעת השחיטה, כדי שיצא הדם ויהיה העוף מותר לבשלו שלם, ואם לאו אין תקנה לבישולו עד שתחלי(י)ק(ו)הו לאברים.

סא. הזהר מאד שלא תלין את המת כי כבודו קבורתו תכף [?], כי אדם ביקר כל ילין, ואל תזלזל בדבר כי מאילן גדול הוא תולה.

סב. זכור מה שאחז"ל בענין נדר ושבועה כי בנדרים תשבע בחיי המלך, ובשבועות כשנשבע במלך עצמו הם תוצאות חיים⁴⁵ חיי המלך. והם דבר שאין לו גבול למעלה, שבועתן מורה עליה מגזירת ויקרא אותה שבעה, ואתה עתה הזהר בזה ומוצא שפתיך אל תחלל, ואל תבזה⁴⁶, ומשמן בשרך לא ירזה⁴⁷, ובנים לבניך תחזה⁴⁸.

סג. יצחק תקן תפלת מנחה שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד, סג), אתה לעולם הזהר בתפלת המנחה, והשמר מפחד יצחק⁴⁹ המפחיד, ובאותו זמן תבדוק נקביך ותרחוץ ידיך ותתעטף בציצית ותתעטר בתפילין, והתפלל תפלת המנחה בכוונה וריוח.

סד. בהגיע זמן ערבית חפש מעשיך, ובדוק עצמך, וזכור מה עשית שום חטא ועון ביוםך, אם חטאת לאדם שאל ממנו מחילה, אם יש לו ממון בידך השב תשיבנו לו⁵⁰, אם תפייסינו בדברים,

45 כנראה, מלשון הכתוב כי ממנו תוצאות חיים משלי ד, כג.

46 כנראה, מלשון הכתוב מוצא שפתיך תשמור דברים כג, נד.

47 כנראה, מלשון נבואת ישעיה יז, יד. והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה.

48 כנראה, מלשון הכתוב וראה בנים לבניך תהילים קכח, ו.

49 כנראה מלשון הכתוב, בראשית לא, מב.

50 מלשון הכתוב, שמות כג, ד.

ואם לשם חטאת תתחנן לפניו ותתחרט על מה שחטאת, ונתתפלל אליו כי הוא רחום וחנון יכפר עון⁵¹, ולא תלין בלילה ובידך עון, ובזה יהיו כל ימיך בתשובה שלימה.

סה. בעסק הוי זהיר ונשמר בענין שתהיה הנאת אשתך חמורה אצלך בימי ליבונה כימי נדתה, לא תגע בה יד ואפי' בבגדיה, לא תתן כלום בידיה, ולא תקח כלום מידה, ולא תאכל עמה בקערה אחת, ולא תשתה עמה בכוס אחד, אתה תשב(ה) בראש השלחן והיא בסופו פרושין לפניו ויש שמחמירין יותר שאינם אוכלין עמהם, אלא כל אחד ואחד שלחנו לבדו ותבוא עליהם ברכה.

סו. לא תציע מטתך בפניך, ולא תנהג עמה שום שחוק, ולא קלות ראש, כי הם מרגילין לערוה. בזו החמורה תנהג עמה אפי' יושבת שנה תמימה⁵², או מימים ימימה⁵³, עד אשר תטבול במי מקוה כדת וכהלכה, ובזה הוי זהיר מאד כי זו שמירה, כמה הרי הררים על עונשים תלויים בשערה, וכמה נהרי ידים (ואולי כמנקה), [?] נשארה, לכן השמר לך כי כל מימות שבעולם שתטול על עצמה לא יועיל לה להפקיע ממנה שום טומאה ולהכניסה בטהרה, כי אם טבילתה, וקודם הטבילה בסמוך לה, צריכה היא שתחוף ראשה היטב, כדי שיהיו שערותיה נפרדים לגמרי, ותספר בשערה, ותחתוך כל מותר ביצפורניה מידה ומרגליה, ותנקה מהם כל הזוהמא, ושמעתי כי יש בזה סוד נסתר נכונה, אשר כל גזירה קשה ורעה וזועמה לפני גוזזיה נאלמה, ותסיר מידה ומבשרה שום דבר חוצץ, ולא תכניס בפיה כלום בעת הטבילה, פיה לא יהיה פתוח ולא סתומה בדוחק, אלא שפתותיה נושקות זו בזו, וכן עיניה לא פתוחות ולא סתומות בדוחק, אלא (חסר בכת"י) העין נופלת עליו ברפיון, וכל זה הוא ליזהר שלא תעשה קמטין מקום שלא יכנסו שם המים.

51 מלשון הכתוב, תהילים עח, לח.

52 מושאל מלשון הכתוב, ויקרא כה, ל.

53 מושאל מלשון הכתובים, שמות יג, י שופטים יא, מ שם כא, יט שמואל א' א, ג

סז. יש לך לגדור עצמך מעסק התשמיש, מליל שבת, ולהיות פרוש מן הבעולה (פי' הבעילה) כל ימי החול, ותעשה מעשיך בליל שבת לשם מצוה, בלא פריצות ובלא חופצא, כדוגמת כלה הנכנסת לחופה, ויתקים בך נבואת הנביא ע"ה כי כה אמר ה' לסריסים וגו' (ישעיהו נו, ד), וסריסים אלו המסרסים את עצמן משבת לשבת, "אשר ישמרו" הוא דאמ' ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), "את שבתותי" כענין זכור⁵⁴, ושמור⁵⁴, "ובחרו באשר חפצתי" הוא דאמ' אוה למושב לו (תהילים קלב, יג), "ומחזיקים בבריתי". ראה ענין זה הפסו' מראש ועד סוף, איך מורה על ענין גדול בסוד התשמיש משבת לשבת, כמו שאחז"ל עונתן של ת"ח וכו'. ישים לבך לסוד השכר הגדול הצפון למקיים מצוה זו הפסו' הבא אחריו, כמו שנא' ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (שם ישעיהו פסוק ה'), ודי בזה, וגם בנים אשר תוליד הנקראים בנים אתם לה' אלוהיכם⁵⁵. מכל משמר זרות נצור נפשך עם בת אל נכר⁵⁶, ולא עם בני בריתך לא תזנה ולא תשחית זקנתך, ולא תחלל אות ברית קודש החתום בבשרך, כי ממנו נמצאים תוצאות המות והחיים.

סח. בנים אשר תוליד לא תהיה דעתך בהם כדעת הרקים, אשר כשבניהם מתלמדים לדבר, ומלים לחבר, מלמדים אותו נבלות הפה ודברי שחוק וקלות ראש וזלזול בקרוביו, בדבר שפתיו, וכשהם גדולים בתרבות רעה, מוליכין אל בית הספר לא על מנת להיותו יושב ועוסק בתורה, אלא ללמד מקרא וכתיבה הדורה לא לו להיות זהיר וזריז ומהר בחשבון ובסחורה, ובהגיעו לדעת בזה דבר מוציאו מאפלה לאורה להיות בהבלי הזמן נפשו קשורה, ואתה לא תעשה כן לבניך, כי כל תועבת השם אשר שנא⁵⁷ כי כל אלה עושים לאלוהיהם, כי אם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש חטאיהם. אך

54 זכור שמות ב, ח שמור דברים ה, יב.

55 מלשון הכתוב, דברים יד, א.

56 מלשון הכתוב, מלאכי ב, יא.

57 מלשון הכתוב, דברים יב, לא.

בשעת הבעילה תתכוין כפי אשר הזהרתיך, ובלילה אשר העידותיך, ותהיה מטתך שלימה כאשר הורתיך, ובנים ובנות אשר תוליד משעת יצירתם יהיו קדושים, ותרגילם לדבר אמרות טהורות⁵⁸, ודברי אנשים לכל חפצי שמים דרושים⁵⁹.

סט. הושיבם לפני הספר עד היות ושמה יהיו בלים, עד היות מקרא ותלמוד על לוח לבם חרושי⁶⁰, כי כן יראת ה' וימצאו דעת קדושים על ידי חופה וקידושין(ם)⁶¹, לאשת נעורים הקריבם הלום וראה לבניך שלום⁶².

ע. ומצות פדיון הבן הבכור תהי חמורה אצלך, כי היא קודש וכל מעשיה קדש.

עא. ביום השישי תהי זריז לכבוד השבת, ומן הבקר השתדל לתקן מאכל שלש סעודות לשבת בשמחה ובטוב לבב, ובהרבות מאכלים, והוי זהיר לקרוא פרשה של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום למען יאריכו ימך⁶².

עב. תהי זריז לקנות מע"ש פירות מאשר תמצא לצורך השבת, לברך בורא פרי העץ, ובורא פרי האדמה ושהכל, ותקיים בזה עונג השבת, ותשלים בהם הברכות אשר אתה חסר בשבת מי"ט של ימות החול, ותצניע מן הפירות לכל סעודה וסעודה מן השלש מבעוד יום, ובהטמנת החמין מבעוד יום, ובהדלקת הנר בשעה הצריכה, שהיא קודם שתביא השמש כמעט, ולא תעשה מלאכה אחרת בכל יום שישי, אלא להתעסק בצרכי שבת, ועל כל פנים מן המנחה ולמעלה אסור בעשית מלאכה, ומי שעושה מלאכה בעת הזאת אינו רואה סימן ברכה לעולם, וראוי הוא לעונש כי שבת היא סוד גדול ותפארת

58 מלשון הכתוב, אמרות ה' אמרות טהורות תהילים יב, ז.

59 עפ"י הפסוק, דרושים לכל חפציהם תהילים קיא, ב.

60 מלשון הכתוב, חרושה על לוח ליבם ירמיה יז, א.

61 בכת"י לא ברור וכתובים שניהם אחד על השני וצ"ב.

62 עפ"י הכתוב ורב שלום בניך.

*62 מלשון הכתוב, שמות כ, יב דברים ו, ב.

גדולה, ואכסני נכבד על כן צריך אתה לצאת לקראתו ולקבלו בסבר פנים יפות ולערוג כמלאכים⁶³ טובים, ולהתעסק בכבודו ולא בדבר אחר, ותצוה להסדיר השלחן מבעוד יום לכבוד השבת ולהציע המטות וליפות את הבית כחופה המתקנת לכלה, וגם אתה רחץ ידיך ורגליך והתנאה במלבושים נאים ושב במצע נאה לקבל השבת ונשמה יתירה שתנתן לך בע"ש שמחה וענוגה במה שהיא צריכה לענג ולשמח.

עג. ערבית של שבת כשתאמר השכבינו וכו' תחתום בה ופרוש שלומך עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ב"א ה' הפורש סוכת שלום, וגו' ועל ירושלים ושמרו⁶⁴ וכו', ותתפלל מיד ולא תחתום את עמו ישראל לעד אמן, ותאמ' ישמחו השמים כי מה שאמרתי לך הוא הע(ו)[י]קר.

עד. וכשתצא מב"ה תלך לאלתר ותסב על השלחן מיד ותקדש, ולא תאחר הדבר בשום סיפור, וצריך אתה לשמוח שמחה שהיא לשם שמים כמשוש חתן על כלה⁶⁵, ואחר סעודתה יש לך לתקן מושב מהודר ושולחן מהודר ומפות נאות ולחם ויין, וכל מיני מאכל ועל כל דוגמת היא בהיותו על המדבר. ולא תעלה על דעתך לעשות סדור השלחן לשם כשוף וניחוש ולא לשם ע"ז, לא תהיה מן העורכים גד לשולחן⁶⁶ הממלאים למיני (ממטתיך), ח"ו לא זו הדרך כי אם לכוונה טובה בכח הש"י ובידיעתו סדורה להאציל ברכה ערוכה בכל ושמורה.

עה. וכן בכל שעה שתברך ברכת המזון, בין בשבת בין בחול, שים לחם על השלחן, כדי שתברך על השלחן מלא אם ישא, וכן הוא עיקר גדול בהמשכת הברכות, כאשר תראה באשת (על השלחן⁶⁷) עובדיה כאשר צעקה אל אלישע, והשיב לה מה

63 לא ברור בכת"י וכלע"ד.

64 עפ"י נוסח ספרד וקצת קהילות אשכנז, ובכת"י ק' ליתא.

65 מלשון הכתוב, ישיש עליך אלהיך כמשוש חתן על כלה ישעיהו סב, ה.

66 מלשון הכתוב, העורכים לשולחן גד, ישעיהו סה, יא.

67 בכת"י יש סימון שמרמז כנראה על מחיקה, וכן נראה.

יש לך בבית, ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן (מלכים ב' ד, ט), ואתה דע לך מצוה היא שתאכל בבקר בע"ש כדי שתהיה תאוה לאכול סעודת שבת שהיא סעודה של מצוה יש לך לבטל רצונך כנגד רצון אביך שבשמים. וצריך אתה לזרז לאנשי ביתך שלא יגעו בחמין מן העת שיטמנו אותו עד עת האוכל. ולא תט(ו)[י]ל עליה אימה בביתך ויצא מה שיצא⁶⁸, אם טוב ואם מוטב⁶⁹, ולא יחטאו בביתך מפני יראתך, וביום השבת תקדים אכילתך שע(ת)[ה] עד שתהא תאב לאכול סעודה שלישית, ולכן יש לך לחסר מכדי שבעך בבקר בעבור סעודה שלישית.

עו. והזהר שלא תתרושל בזה הסעודה הג' בכל יום השבת, בימי החורף ובימות הקיץ, ואשרי המקימה בטוב לו כי ינהר אל טוב ה'⁶⁹, ואל טובו ויחז(ק)[ה] בנועם ה' הנראה להניח ברכה לו בעולם מן העולם ועד העולם.

עז. הזהר מאד מכעס ומיגון ואנחה משנכנס השבת עד צאתו, כי כולו עונג והנאה ומושב ששון ושמחה להשבית יגון ואנחה וכל החיים והמתים יושבים בהשקט ובשלום, ויגיעי כח בו ימצאו מנוחה⁷⁰, לכן שמור אתה את נפשך והסר כעס מלבך והעבר רעה במשךך ולא תדבר בשבת בשום דבר אלא בעסק של מצוה, ולא בדברים בטלים כי אם דברי תורה ומדרש, כי כלו קודש קדשים, על כן יהיו בגדיך טהורים בעסק ולא תעשה הקדש חול, השמר שלא תמיר עליך העונג יגע ולא השבת בושת לבשתך ולבושת ערות אמך⁷¹, ולקחת מוקש כי תחסר כל בה⁷² שומר ישראל ישמרך⁷³.

68 עיין פ"ק בגיטין דף ז, א.

69 בכת"י לא ברור, וכך נראה.

*69 אולי מלשון הכתוב ונהרו אל טוב ה' ירמיה לא, יא.

70 אולי מלשון הכתוב, שם ינוחו יגעי כח איוב ג, יז.

71 מלשון הכתוב, שמואל א' כ, ל — לבושתך ולבושת ערות אמך.

72 עפ"י משלי כב, כה.

73 עפ"י הרבה פסוקים שמשמע שהקב"ה שומר עלינו כגון הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל תהילים קכא, ד — וכהנה רבות.

עת. מתקופת תמוז ואילך הלילות גדולים והולכים, הוי זהיר לנדר שנתך ותקום בלילה לקרוא במה שאתה יודע, בתורה או בתלמוד כי היא מצוה גדולה מעיקר גדול תולה, להיות במשמרת השלישית מספר התורה הכלולה, בזמן שהתינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, ואם באותה שעה תשתשע בדת גוזר ומקיים ללמוד דעת ומשפטים וחוקים, אתה תגזור אומר והוא יקיים, ועל כל מחשבותיך מסכים וחוט של חסד עליך ימשיך ויתקיים ולא תירא מחמור נוער ומכלבי' צועק(ות)[ים]. הנה כתבתי לך שלישים במועצות ודעת קדושים להודיעך, קושט אמרי בעניני הנהגתיך להשיב אמרים אמת לשולחך, ולא כתבתי לך כי עם קצת המצות הרגילות בכל יום, ועל הבאות מזמן לזמן לא הארכתי והרבה מן התמידות לא כתבתי, כי לא נתכוונתי לכתו', כי אם דברים שראיתי שהם עומדים ברומם של עולם, ובני אדם מזלזלין בהם, יען שתדע ותבין כי הם עיקרים גדולים, ותאחז בהם ולא תרפם. והשם ברחמי ידיני לכף זכות, כי אני יודע בעצמי שאיני ראוי בכך. אלא האהבה מקלקלת השורה, ואתה הוי זהיר בכל הכתו' הזאת, ובקש על הדברי' האחרים הצריכים אשר לא כתבתי, ותוסיף בכל יום ויום מדות, כי מצוה גוררת מצוה, ואל תתרשל בקריאת זאת האגרת אשר כלל גדול אגרת כל ימך על אדמתך⁷⁴, ושננתם לבניך ולבני בניך למען ילמדו ליראה את השם הנכבד והנורא הזה⁷⁵, את ה' אלקיך ומצא חן ושכל טוב בעני אלוהים ואדם⁷⁶.

נשלמה אגרת המוסר שבח לאל נותן לחם לכל בשר. יראה האל בני ראשית אמרי וקומה נא ושמעה דברי ותן על כל עבודתיך תהלה, בכל יום לאלוהיך תהלל.

74 מלשון הכתוב, דברים ו, ז.

75 כנראה מלשון הפסוק, דברים לא, יב — ושם למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה'.

76 מלשון הכתוב, משלי ג, ד.

מפתחות האגרת

- א. קריאת שמע דערבית מקומה וזמנה.
- ב. קריאת שמע על המיטה.
- ג. נטילת ידיים של שחרית.
- ד. הודאה בקומו ממטתו.
- ה. תפילת שחרית. והכניסה לביהכנ"ס.
- ו. זהירות במצות ציצית ותפילין.
- ז. הנהגה בביהכנ"ס.
- ח. סדר חזרת הש"ץ.
- ט. ענית הקדיש.
- י. ענין ענית אמן.
- יא. זהירות מדברים בטלים בביהכנ"ס, ובשעת קריאת התורה.
- יב. הליכה לאלתר מביהכנ"ס — לביהמ"ד.
- יג. הישיבה והלימוד בביהמ"ד.
- יד. דרכי השתדלות הפרנסה.
- טו. ריחוק מן העבירה.
- טז. אל תתחבר לרשעים, והתרחק מן החטאים.
- יז. התרחקות מן המינים.
- יח. מחילתך ופיוסך לזולת.
- יט. שמירת הזמן.
- כ. התעסקות בתורה, והתרחקות מיושבי קרנות.
- כא. הזהרות מן השחוק, ומישיבה בחבורות שאינם לשם שמים.
- כב. התרחקות מן הכיעור.
- כג. הרתע מחטא קל, שלא תגיע לחמור, וחשוק במצוה.

- כד. אל תחזיק טובה לעצמך.
כה. חישוב הדבור, וצידוק הדין.
כו. ברח מסיפור גנות אדם הגון, וספר גנותו דאדם רשע.
כז. הוי טוב עין ויהיו דבריך מעטים.
כזא. הזהרות ממון לא לך, ומחמדתו.
כח. משאך ומתנך ביופי ובאמונה.
כט. קבור בלבך דבר סוד, ואל תלך רכיל.
ל. הזהר מכינוי שם.
לא. אהוב את המוכיח, ושנא משבח גנותך.
לב. מורא אב ואם.
לג. עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי מכבד ת"ח.
לד. הזהר מריבית ואבק ריבית.
לדא. הוכח תוכיח, ואל תשא חטא, ואל תשנאהו.
לה. מדת לא תיקום, ואהבת לרעך כמוך.
לו. ברח מריב.
לז. חומר משהה שכר שכיר.
לח. גודל כח הצדקה.
לט. צרכי הגוף, ונשיאת אשה הגונה.
מ. מאכליך יהיו כשרים ונקיים.
מא. הכשרת הבשר.
מב. הכשרת המוח (דבהמה).
מג. הכשרת הכבוד, והחמאה.
מד. הזהר מחלב שחלבו עכו"ם.
מדא. הזהר מפת עכו"ם, ומיני הבשר, המחבת, והדג.
מה. נטילת ידיך לאכילתך, ואל תמלא בטנך.
מו. הנהגתך בשבתך על שלחנך.
מז. קיים המצוות, ויר"ש קודם להנאתך.
מח. ההנהגה בכרכת המזון.
מט. הזהר מלאכול מאדם חשוד.
נ. הזהר מלאכול חלב לאחר בשר.
נא. זהירות בחלה והפרשת.

- נב. ההנהגה בקניית כלים מגוי.
- נג. הזהר משעטנו.
- נד. מחשבותיך יכוננו לירא מה'.
- נה. הזהר מהרהור וכ"ש דבור ד"ת במקומות המטונפים.
- נו. אל תתהלך בקומה זקופה, ואל תסתכל בנשים.
- נז. השמר בנבול פה, ולשה"ר.
- נח. שמור פאת הראש והזקן.
- נט. זכור לבל תתגודד.
- ס. הזהר בשחיטת העוף, והבהמה.
- סא. הזהר שלא תלין המת.
- סב. זכור מה שאחז"ל בנדר ושבועה, והזהר במוצא שפתיך.
- סג. הזהר בתפילת מנחה.
- סד. חפש מעשיך ותקנם בהגיע זמן ערבית.
- סה. הזהר בימי ליבון אשתך כבימי נדתה.
- סו. לא תציע מטתך בימי ליבון, והזהר מאוד בטבילתה וטהרתה.
- סז. גידור מתשמיש בימות החול, ושכר הגודר עצמו.
- סח. לא תיהיה דעתך בבניך כדעת הרקים, קדושים יהיו בדעתך משעת יצירתם.
- סט. הושיבם לפני הספר, והקריבם לאשת נעורים.
- ע. חמורה אצלך תהי מצות פדיון הבן.
- עא. הזדרז ביום השישי בהכנותיך לשבת.
- עב. הזדרז לענג את השבת והמעט ממלאכתך.
- עג. חתום "ופרוש" בהשכיבנו של ליל שבת.
- עד. שמחה ותיקון שולחן שבת לשם שמים.
- עה. הנהגת אכילה ובברכת המזון בשבת, וזירוז אנשי ביתו.
- עו. הזהר בסעודה שלישית, ואשרי המקימה.
- עז. הזהר בכעס, ויגון, בשבת. ולא תעשה הקודש חול.
- עת. הזהר לנדד שנתך בתקופת תמוז לת"ת.